

För dig ska musiken bara vara ett smycke

Två syskon växer upp i en förmögen familj. De är extremt begåvade och får den bästa utbildning som då tänkas kan inom alla kulturella områden; språk, litteratur, konst och musik och ryktet sprids snabbt om de två underbarnen. I tidig ålder gör de prestationer, som får omgivningen att häpna. Det skiljer fyra år mellan barnen men de samarbetar i allt och är varandras jämlikar. Men något gör att det ena barnet hejdas abrupt i sin utveckling, medan det andra barnet stimuleras vidare. Varför? Jo, en är flicka, den andra är pojke. Flickan heter Fanny och pojken heter Felix, efternamn: Mendelssohn.

Ellinor Skagegårds bok får vi följa historien om dessa två geniala musiker. Hur kunde det komma sig att Felix gick vidare, blev en av musikhistoriens stora, medan Fanny genom alla år omnämns endast som Felix' begåvade syster?

Skagegård har tagit del av den litteratur, som de senaste åren kommit till och här växer en bild fram av personen och musikern Fanny Mendelssohn. Inte minst är det genom en mängd brev som utväxlades, framför allt inom familjen Mendelssohn men också mellan vänner och musiker runt familjen. Verkliga brev, skrivna med tanke och känsla är en oändligt rik källa till kunskap om människorna i svunna tider!

Fanny Mendelssohn föddes 1805 och växte upp i en tid och en miljö där en flickas uppgift var att få ett passande gifte, att stödja sin man i hans gärning och att i övrigt vara en prydning för sin familj. Det var en fördel om hon var intelligent och spirituellt, var kulturellt och språkligt bevandrad och gärna duktig pianist. Men att använda sina kunskaper inom ett offentligt yrke – nej, där gick gränsen, det var inte tänkbart. I boken citeras farfar, den kände filosofen Moses Mendelssohn, som skrev att måttligt lärande anstår en dam men inte vetenskap. Nej, just det. Lillebror Felix, kilade förbi och resten är musikhistoria.

Pappa Abraham var kärleksfull och omtänksam men han markerade ofta i brev till dottern, att hennes musik skulle vara ett smycke, att hon fick komponera, bara det var små saker. Fanny var en person med självständig vilja och stark ambition men hon var inte den som opponerade sig mot sin far eller, för den delen, mot tidens konventioner. Pappan skrev i ett av sina brev att för dig är musiken aldrig roten till ditt vara och dina handlingar.

Fast det var inte så lätt, när hon såg hur Felix gick vidare i sin karriär och hade enorma framgångar runtom i Europa, inte minst i England. Han skrev kammarmusik, symfonisk musik, oratorier, han dirigerade och bars upp av publik och kritiker. Fanny blev kvar hemma, gifte sig med en konstnär och fick barn, så som det var bestämt. En märklig sak i syskonens förhållande var att Felix, efter pappans död, på många sätt tog över rollen att tona ner Fannys ambitioner när det gällde hennes kompositioner och han var i det längsta emot hennes önskan att publicera sina verk och att komma ut i det offentliga musiklivet.

Fanny och Felix hade egentligen precis samma förutsättningar och de samarbetade i musikskapandet till den grad, att musikforskare har svårt att avgöra vem som egentligen gjort vad. De läste och granskade varandras kompositioner, även under åren efter att Felix flyttat hemifrån. Det är fascinerande att föreställa sig hur man skickade brev med noter fram och tillbaka över Europa! Det vi kan se som typiskt i Felix' musik, till exempel det där fjäderlätta anslaget i ouvertyrerna till En mid-

sommarnattsdröm eller Scherzot i stråkoktetten; det kan man återfinna även i Fannys musik och har säkert växt fram i deras samarbete.

Felix har fått äran av att väcka Bachs musik ur glömskan men båda syskonen blev tidigt hemmastadda i hans musik genom mamma Lea, som i sin ungdom tagit pianolektioner av en elev till Bach. Fanny skulle mycket väl ha kunnat leda framförandet av Matteuspassionen men det var inte tänkbart. Tiden var inte sådan.

Ellinor Skagegård beskriver med stor insikt förhållandena i det tidiga 1800-talets Europa, inte bara kvinnans ställning men hela samhällsstrukturen och det speciella förhållandet att vara jude. Det var på många vis en utsatt roll och Felix bedömdes ofta som ”judisk kompositör”, vilket i sammanhanget var ett nedsättande epitet. Om Fanny hade fått komma ut i offentligheten hade hon kanske upplevt det dubbla ödet att bedömas både som kvinna och judinna.

Det var uteslutet att Fanny skulle kunna uppträda offentligt på samma sätt som Felix men hon gjorde en verkligt stor insats genom de förstklassiga konserter, som halvprivat anordnades i familjens trädgårdshus i Berlin. Vänner och inbjudna gäster vallfärdade till dessa musikstunder, som Fanny organiserade och där de främsta musikerna kunde uppträda och där också hennes musik kunde framföras. Fanny var f.ö. starkt kritisk till kvaliteten på den dåvarande konsertverksamheten i Berlin och hennes söndagskonserter låg högt över den gängse nivån.

Båda syskonen dog i alltför tidig ålder, Fanny år 1847 endast 41 år gammal och Felix några månader senare. Dock fick hon de sista åren glädjen att kunna ge ut några av sina verk, men det är först i vår tid hon börjar få sin rättmätiga plats i musikhistorien.

Så mycket finns kvar att gräva fram när det gäller kvinnorna i musiken. Ellinor Skagegård redovisar en stor samling referenslitteratur och många länkar till sidor, där man själv kan gå vidare och söka. Hur många okända, ännu inte upptäckta kvinnor finns det vid sidan av alla manliga ikoner i musikhistorien? Här finns helt säkert fynd att göra!

Boken är välskriven och lätt att följa och de citerade breven bidrar till framställningen. Vid några tillfällen tar sig författaren små friheter att sätta sig in i personernas tankar och handlingar. Det stör inte utan ger extra färg åt den fångslande berättelsen om Fanny Mendelssohn.

KJELL NILSSON

**FÖR DIG SKA MUSIKEN BARA VARA ETT SMYCKE
BERÄTTELSEN OM FANNY MENDELSSOHN
AV ELLINOR SKAGEGÅRD
LEOPARD FÖRLAG**